

היום נלמד בעזרת ה'

עבודה זרה דף כג

לעיל (כב:) הגמ' הקשתה על משנתנו שאמרה שלא מעמידים בהמה בפונדקאות של עכו"ם מפני שהם חשודין על הרביעה, והרי למדנו בברייתא - קונים מהעכו"ם בהמה לקרבן, ולא חוששים שהיא נפסלה לקרבן מחמת שהבהמה רבעה אדם או נרבעה לאדם. הובאו שם כמה תירוצים. הגמ' מביאה תירוץ נוסף:

רבינא אמר: באמת הם חשודים על רביעה, אלא שמשנתנו אומרת שלכתחילה לא מעמידים בהמה אצל עכו"ם שמא ירבע אותה, אבל הברייתא מדברת בלשעבר, כלומר שאנו לא חוששים אולי הוא רבע אותה בעבר ונפסול אותה לקרבן, אלא היא כשרה לקרבן.

ומנא תימרא דשאני בין לכתחלה בין לדיעבד: כלומר רבינא מוכיח שבדבר של חשד יש הבדל לכתחילה לבין לשעבר, שלכתחילה אנו לא מייחדים עימם, אבל לאחר שהתייחדה עימם היא לא נאסרת ואנו לא אומרים שהיא נבעלה לעכו"ם.

דתנן: וכפי שלמדנו במשנה במס' כתובות - לא תתייחד אשה עם העכו"ם מפני שהם חשודים על העריות. **ורמינהו:** ולכאורה קשה שהרי למדנו בברייתא - האשה שנחבשה בידי עובדי כוכבים מחמת שהיתה חייבת ממון, מותרת לבעלה לפי שלא חוששים שהיא נבעלה להם, אבל אם היא התחייבה להם מיתה, אסורה לבעלה, שמא התרצתה לחטוא עימהם כדי להציל את עצמה ממותה, ואשת איש שזינתה מרצון אסורה לבעלה. נמצא שלכאורה יש סתירה בין המשנה לברייתא, שבמשנה נאמר שאסור לה להתייחד עימהם ואילו בברייתא נאמר שאם התייחדה עימהם ע"י ממון מותרת לבעלה.

אלא לאו ש"מ שאני לן בין לכתחלה לדיעבד: אלא בהכרח יש הבדל בין לכתחילה שאסור לה להתייחד עימהם, אבל אם כבר התייחדה (: לשעבר) אינה אסורה לבעלה.

דחיית ההוכחה של רבינא: ממאי: אין זו הוכחה, לפי שיתכן שבאמת אפילו אם כבר התייחדה היא נאסרת, אלא שאם היא נחבשה מחמת ממון העכו"ם לא בועל אותה כיון שהוא חושש שבעלה לא ישלם לו את הממון. וכן מוכח מהסיפא של הברייתא שאם נחבשה מחמת נפשות אסורה לבעלה, כיון שבמקרה כזה הוא לא חושש להפסיד ממון, ויש לחשוש שמא נבעלה לו ברצון כדי להציל את עצמה.

ותו לא מידי: ואין להקשות על דבר זה, לפי שבוודאי אם נחבשה מחמת ממון מותרת לבעלה מהטעם הנ"ל, ואין להוכיח מכך לתירוצו של רבינא.

הגמ' מביאה תירוץ נוסף לקושיא לעיל (כב):

רבי פדת אמר: משנתנו היא כדעת רבי אליעזר, והברייתא כדעת רבנן.

דתנן: וכפי שלמדנו במשנה במס' פרה – לדעת רבי אליעזר לא קונים פרה אדומה מעכו"ם, ולדעת רבנן מותר לקנות.

מאי לאו: לכאורה הם נחלקו האם אנו חוששים שמא היא נרבעה והיא נפסלה (= ר"א, ומשנתנו סוברת כמוהו), או שלא חוששים (= רבנן, והברייתא סוברת כמוהם).

דחייה: ממאי: יתכן שלדעת כולם לא חוששים שמא נרבעה, והטעם שר"א פוסל פרה אדומה שנקנתה מעכו"ם, לפי שחוששים שמא העכו"ם הניח עליה 'עודה של שקים' (= הרבה שקים ריקים קשורים יחד), וכדברי רבי יהודה אמר רב – הניח עליה עודה של שקים פסולה, שנאמר לגבי פרה אדומה **אֲנָשׁוֹר לֹא עָלָה עָלֶיהָ עַל**, אפילו בהעלאת בעלמא היא נפסלת (ולא צריך שתמשוך את העול), אבל עגלה ערופה אינה נפסלת בהעלאת עול אלא עד שתמשוך אותו, שנאמר **אֲנָשׁוֹר לֹא מִשְׁכָּה בְּעַל**. ורבנן לא חוששים שמא הניח עליה עודה של שקים.

הגמ' דוחה את הדחייה: לא סלקא דעתך: אי אפשר לומר שטעמו של רבי אליעזר הוא משום 'עודה של שקים', לפי שהעכו"ם לא יפסיד את דמי הפרה האדומה (שהיא שווה סכום גדול מאוד) בגלל הנאה מועטת של הנחת שקים כדי להקל מעליו את המשא, אלא בוודאי טעמו של ר"א הוא משום חשש רביעה.

קושיא: ה"נ לימא משום הנאה פורתא לא מפסיד טובא: א"כ מאותה סיבה אין לחשוש לרביעה, שהרי שהעכו"ם לא יפסיד את דמי הפרה האדומה בגלל הנאה מועטת של רביעה.

תירוץ: התם יצרו תוקפו: לגבי רביעה יצרו תוקפו לרובע אותה, ויתכן שהוא ירבע אותה למרות שמפסיד בכך סכום גדול.

שאלה: ודלמא דכולי עלמא לא חיישין לרביעה: ואולי לדעת כולם לא חוששים לרביעה, וטעמו של ר"א הוא כפי ששנה שילא - שטעמו של ר"א הוא משום שנאמר "דְּבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיהָ פָּרָה אֲדָמָה תְּמִימָה..." ומכאן לומדים שרק בני ישראל מוכרים פרה אדומה ולא העכו"ם.

דחייה: לא סלקא דעתך: לא יתכן שזהו טעמו של ר"א, שהרי נאמר שם במס' פרה בסיפא - 'וכן היה רבי אליעזר פוסל בכל הקרבנות כולן' (= כלומר שהיה פוסל בכל הקרבנות שנקנו מעכו"ם, ולא רק בפרה אדומה), ואם כדברי שילא, א"כ קשה שאמנם לגבי פרה אדומה נאמר לשון 'קִיחָה' (= 'וַיִּקְחוּ') ולכן הוא פוסל אם היא נקנתה מעכו"ם, אבל לגבי שאר הקרבנות הרי לא נאמר בהם לשון 'קִיחָה', וא"כ אין זה טעמו של ר"א שפוסל, אלא טעמו משום חשש רביעה.

חוזרים לתירוצו של רבי פדת שר"א ורבנן נחלקו האם חוששים לרביעה:

קושיא: ודלמא: ואולי ר"א ורבנן נחלקו רק בפרה אדומה שהיא שווה הרבה, ולכן רבנן מתירים לקנותה מעכו"ם, כיון שהוא יכוף את יצרו ולא ירבע אותה כדי לא להפסיד הפסד מרובה, אבל בשאר קרבנות הם מודים לו שלא קונים מעכו"ם שמא הוא רבע אותם. וא"כ אי אפשר לתרץ את תירוצו של רבי פדת שר"א ורבנן נחלקו האם חוששים לרביעה, כיון שכולם מודים שחוששים לרביעה, וכל מחלוקתם היא רק בפרה אדומה שדמיה יקרים.

תירוץ: ואלא הא דתניא: אם תאמר שבשאר קרבנות הם מודים לו, א"כ הברייתא שאומרת שלוקחים מהם בהמה לקרבן אינה לא כר"א ולא כרבנן, וזה לא יתכן, אלא בהכרח שהם נחלקו האם חוששים לרביעה וכדברי רבי פדת.

ועוד תניא בהדיא: ועוד, שהרי כתוב במפורש בברייתא - שחבריו של רבי אליעזר הקשו עליו מהפסוק "כָּל צֶאֱן קֶדֶר יִקְבְּצוּ לָךְ אֵילֵי נְבוֹת וְיִשְׁתְּנוּךָ יַעֲלוּ עַל רִצּוֹן

מִזְבְּחִי, דהיינו כל הצאן של ישמעאל יעלו קרבן על המזבח לרצון, ומוכח שמקבלים מהם בהמה לקרבן, נמצא שחבריו חולקים עליו גם לגבי שאר קרבנות ולא רק לגבי פרה אדומה.

*

עד כאן לא פליגי אלא בחששא: כל המחלוקת של רבי אליעזר וחכמים האם מותר לקנות פרה אדומה, בגלל שהאם חוששים לרביעה או לא. אבל אם ברור לנו שהגוי רבעה, הפרה פסולה לכו"ע. ואם כן נלמד מכאן שפרה אדומה קדושה כ'קדשי מזבח' (כלומר בקדושת קרבן) ולא כ'בדק הבית' (בקדושת דמים). כי אם היתה לה קדושת 'בדק הבית' היא לא היתה נפסלת ברביעה.

ביאור הדברים. המקדיש בהמה לקרבן נהיית קדושה ב'קדושת מזבח', אבל המקדיש דבר שאינו ראוי לקרבן כגון עצים ואבנים, נהיית קדושה בקדושת 'בדק הבית' הנקראית גם 'קדושת דמים', דהיינו מוכרים את החפץ ובכסף משתמשים לצרכי בית המקדש. אם פרה קדושה ב'קדושת מזבח' היא נפסלת ברביעה, וכן גם אי אפשר לפדות אותה בכסף להוציאה לחולין אלא אם כן יפול בה מום.

דחייה: שאני פרה דחטאת קרייה רחמנא: באמת פרה אדומה קדושה רק לבדק הבית, אמנם התורה קראה לה בלשון "חטאת" ("למי נדה חטאת היא") ללמד שהיא נפסלת בדברים שפוסלים קרבן. ולכן רביעה פוסלת אותה כמו שהיא פוסלת את הקרבנות.

קושיא: אלא מעתה תיפסל ביוצא דופן: אם כן נפסול להקדשה פרה אדומה שנולדה ביוצא דופן (= ניתוח קיסרי), כמו שהקרבנות פסולים בזה (כנלמד מהפסוק "שור או כשב או עז כי יולד" למעט יוצא דופן שלא נולד בצורה טבעית).

וכי תימא: ואם תאמר שאכן פרה פסולה ביוצא דופן, קשה, מדוע כתוב בברייתא שרבי שמעון מכשיר פרה יוצא דופן?

וכי תימא רבי שמעון לטעמיה: ואם תאמר שרבי שמעון הולך לשיטתו בזה. דהיינו נחלקו ת"ק ורבי שמעון לגבי תינוק שנולד ביוצא דופן האם הוא מטמא את אימו בטומאת לידה ושאר דיני לידה. לדעת ת"ק הוא לא נחשב 'ילוד' ולכן אימו טהורה ולא נוהגים בה גם שאר דיני יולדת. ורבי שמעון חולק וסובר שהוא 'ילוד' גמור.

אך הרי אמר רבי יוחנן שרבי שמעון מודה לענין קדשים שבהמה שנולדה ביוצא דופן פסולה לקרבן (בגלל שדוקא בתינוק יש לימוד מיוחד בפסוקים לרבות יוצא דופן).

אלא שאני פרה, הואיל ומום פוסל בה דבר ערוה וע"ז נמי פוסל בה: אלא הטעם שפרה נפסלת ברביעה אינו בגלל שהיא קרויה 'חטאת', אלא בגלל שמום פוסל בה, אם כן גם דבר ערוה (רביעה) ועבודה זרה פסול בה. למרות שהיא קדושה רק לבדק הבית כדלהלן.

נאמר בקרבנות פסולים להקרבה **"כִּי מִשְׁחָתָם בָּהֶם מוֹם כָּם"**, הפסוק מקיש את ה'מום' ל'השחתה'. 'השחתה' היא דבר ערוה (כגון רביעה) או עבודה זרה (כגון בהמה שנעבדה לעבודה זרה) שנאמר בהם לשון 'השחתה'. מכיון שפרה פסולה ב'מום' (כמפורש בפרשת פרה אדומה) ממילא גם רביעה פוסלת בה.

*

גופא תני שילא: הגמרא חוזרת לדברי רבי שילא בביאור דעת רבי אליעזר, מדוע אסור לקנות פרה אדומה מגויים.

קושיא: אלא מעתה: אם כן גם לגבי תרומה לבית המקדש נאמרה לשון כזו **"וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה"**, ולפי זה אסור לקנות זהב ואבנים טובות לבית המקדש מגויים.

וכי תימא: ואם תאמר שאכן אסור, קשה מדברי רבי אלעזר בעצמו כדלהלן.

שאלו את רבי אליעזר עד היכן כיבוד אב ואם? כמה אדם מצווה להזהר במצוה זו? אמר להם לכו וטראו איך כיבד גוי אחד את אבא שלו, וקל וחומר ליהודי.

ולא ציערו: דמא לא העיר את אבא שלו כדי לקחת את המפתחות, למרות שהפסיד סכום עצום.

תירוץ: אבני שהם הפסיק הענין: בפסוקים שם נאמר **"וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה ... וְזֹאת הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תִּקְחוּ מֵאֲתֶם זָהָב וְכֶסֶף, וְנַחֲשֶׁת, וְיִתְכֶּלֶת, וְאַרְגָּמָן, וְכו' אֲבִנֵי שֹׁהַם"** כל התרומות נאמרו באות ו' (= ה' החיבור), כלומר הם מחוברות לתחילת הפרשה ולכן אסור לקחת אותם מגוי. אבל ב'אבני שהם' אין אות ו' כי מותר לקנות אותם מגוי.

קושיא: והא ואבני מלואים כתיב דהדר ערביה: והרי מיד אחר כך כתוב את אבני המילואים באות ו' "אֲבָנֵי שֹהֵם אֲבָנֵי מִלְאִים" ואם כן אבני מילואים מחוברים לתחילת הענין ואסור לקנותם מגוי!

ועוד, קתני סיפא וכו': מוכח שהם קנו ממנו פרה אדומה למרות שהוא היה גוי.

תירוץ: התם על ידי תגרי ישראל זבון: מדובר שם שסוחר יהודי קנה את הפרה מדמא בן נתינה, והוא מכר אותה לגזברי בית המקדש. נמצא שבסופו של דבר הפרה נקנתה מיהודי ולא מגוי.

קושיא נוספת על רבי שילא

ורבי אליעזר לא חייש לרביעה? מדברי רבי שילא עולה שהטעם שרבי אליעזר אוסר לקנות פרה מגוי בגלל הלימוד מ"ויקחו", אך רבי אליעזר לא אוסר בגלל חשש מרביעה. וקשה על כך מהברייתא דלהלן העוסקת בסיפור של דמא.

והתניא וכו' אמר להן רבי אליעזר משם ראייה? ישראל היו משמרין אותה משעה שנולדה: רבי אליעזר עונה לחכמים המתירים לקנות פרה אדומה מגוי, שאין ראייה מהמעשה של דמא בן נתינה. כי שם היו יהודים ששמרו על הפרה מרביעה. מוכח שרבי אלעזר אוסר בגלל רביעה!

תירוץ: רבי אליעזר תרתי אית ליה קיחה וחייש נמי לרביעה: רבי אליעזר אוסר בגלל שני דברים. א. בגלל "ויקחו". ב. גם אם אין בזה בעיה כגון שקונים אותה על ידי סוחר, עדיין יש בעיה נוספת של חשש רביעה. אמנם שם גם חשש זה לא היה כי שמרו עליה כל הזמן.

*